

Οι φαντασιώσεις του Ταγίπ Ερντογάν για την Οθωμανική

«Υπεροψία και μέθην θα είχαν ο Δαρείος» ή άλλων φαντασιώσεις και παραισθήσεις έχει ο πρόεδρος Ταγίπ Ερντογάν όταν εξαγγέλλει τον νέο «αιώνα της Τουρκίας» ως νέα Οθωμανική Αυτοκρατορία. Γιατί αυτό που έχει στο μυαλό του για την Οθωμανική Αυτοκρατορία ελάχιστα, ως φαίνεται, ανταποκρίνεται στην ιστορική πραγματικότητα. Μια νέα ογκώδης μελέτη με τίτλο «Οι Οθωμανοί», γραμμένη από τον καθηγητή της LSE Marc David Baer («The Ottomans, Khans, Caesars and Caliphs», London, Basic Books), προσφέρει μια εντελώς άλλη ανάγνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που «προκαλεί» και το αφήγημα του Ερντογάν αλλά και την κυρίαρχη θέση της Ελλάδας. Συνοψίζω εδώ ορισμένες από τις κεντρικές διαπιστώσεις της μελέτης χωρίς να επιχειρώ την αξιολόγησή τους (άλλωστε δεν είμαι ο πλέον κατάλληλος γι' αυτό. Έργο των ιστορικών). Σύμφωνα λοιπόν με τον Baer:

Παναγιώτης Κ. Ιωακείμιδης

Όπως η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (και η Βυζαντινή θα πρόσθετα), ήταν πολυεθνική, πολυγλωσσική, πολυφυλετική, πολυθρησκευτική αυτοκρατορία που εκτεινόταν σε Ευρώπη, Αφρική και Ασία. Περιλάμβανε μέρος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Και από το 1352 μέχρι την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου η οθωμανική δυναστεία ήλεγχε μέρος της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, ενώ στο απόγειό της κυβερνούσε το ένα τέταρτο της Ευρώπης. Το ερώτημα είναι: Εάν για λόγους που θα εξετάσουμε πενήτα χρόνια η Οθωμανική Αυτοκρατορία εκτεινόταν σε Ανατολή και Δύση, σε Ασία και Ευρώπη, γιατί αυτός ο δυϊκός της χαρακτήρας έχει ξεχαστεί;

2. Ευρωπαϊκή αυτοκρατορία
Σύμφωνα με τον Baer, η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν μια ευρωπαϊκή αυτοκρατορία και παραμένει αναπόσπαστο μέρος (integral part)

της ευρωπαϊκής κουλτούρας και ιστορίας (σελ. 5). Η Οθωμανική Αυτοκρατορία επομένως δεν είναι ξένη προς την Ευρώπη όπως συνήθως υποστηρίζεται. Και είναι σημαντικό να εννοιολογήσουμε την Ευρώπη όχι μόνο ως χριστιανική οντότητα. Η Ευρώπη είναι Ευρώπη είτε κυβερνάται από χριστιανούς είτε από μουσουλμάνους. Οι μουσουλμάνοι κυβερνήτες της Ευρώπης θεωρούσαν εαυτούς ως τους θεμιτούς κληρονόμους της Ρώμης, όχι μόνο γιατί κυριαρχούσαν στα εδάφη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας αλλά και λόγω της φιλοδοξίας τους να οικοδομήσουν μια παγκόσμια αυτοκρατορία (σελ. 6). Η οθωμανική δυναστεία συνήθιζε τους γάμους με τις ευρωπαϊκές βασιλικές οικογένειες, περιλαμβανομένων του Βυζαντίου και της Σερβίας. Και το γεγονός αυτό συνιστά έναν πρόσθετο λόγο για να συμπεριληφθεί η μουσουλμανική αυτοκρατορική δυναστεία στην ευρωπαϊκή ιστορία.

Ωστόσο, όπως αναγνωρίζει ο Baer, με το να θεωρήσουμε την Οθωμανική Αυτοκρατορία ως μέρος της ευρωπαϊκής ιστορίας δεν σημαίνει ότι η συμβολή της υπήρξε πάντοτε θετική (σελ. 13). Αλλά θεωρώντας την ως ευρωπαϊκή μάς επιτρέπει να κατανοήσουμε τις καταβολές και νόημα εννοιών όπως η θρησκευτική ανεκτικότητα, η κοσμικότητα, η νεωτερικότητα (modernity) και ακόμη

η γενεοκτονία με διαφορετικό τρόπο. Όλες οι έννοιες ξεκίνησαν στη μουσουλμανική Ευρώπη (σελ. 8).

3. Κοσμική (secular) αυτοκρατορία

Ενώ η χριστιανική Ευρώπη ισχυρίζεται ότι εγκαινίασε τον θεσμό της κοσμικότητας (secularism) στο 17ο αιώνα, οι Οθωμανοί είχαν αιώνες πριν υποτάξει τη θρησκευτική εξουσία στην πολιτική εξουσία και είχαν καταστήσει τους κοσμικούς νόμους (secular law) ισοδύναμους με τους θρησκευτικούς νόμους. Είχαν προηγηθεί από την άποψη αυτή από κάθε άλλο ευρωπαϊκό ή ισλαμικό καθεστώς. Είχαν μάλιστα φτάσει μέχρι του σημείου να θεσπίσουν πρακτικές υπεροχής του κοσμικού νόμου κατά παραβίαση του ισλαμικού νόμου. Τώρα γιατί αυτό, γράφει ο Baer, δεν αποτελεί μέρος της αφήγησής μας για τη νεωτερικότητα και την κοσμικότητα παραμένει ένα ερώτημα.

Οι Οθωμανοί δεν ήθελαν να μετατρέψουν όλους τους υπηκόους σε μουσουλμάνους ή Οθωμανούς, προωθούσαν θεομυστία όπως το Πατριαρχείο, θρησκευτικές υπηρεσίες και δικαιοδοσίες για τους θρησκευτικούς ηγέτες Αρμενίων και Ελλήνων, που επέτρεπαν σε χριστιανούς και Εβραίους να οργανώνουν την προσωπική τους ζωή με πολι-

τιστικά, θρησκευτικά, γλωσσικά δικαιώματα χωρίς παρεμβάσεις ή περιορισμούς (σελ. 11). Ταυτόχρονα όμως ο θρησκευτικός προσηλυτισμός ήταν ένα μέσο ενσωμάτωσης στην αυστηρά δοκιμασμένη κοινωνική δομή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η αυτοκρατορία στρατολογούσε την ελίτ από την αφρόκρεμα των κατακτηθέντων λαών, ιδιαίτερα από τους νέους και τις γυναίκες. Με τον τρόπο αυτόν διασφάλιζαν την υπεροχή της Αυτοκρατορίας και την υποταγή των υπηκόων. Χριστιανοί και μουσουλμάνοι, στρατιωτικοί και θρησκευτικοί ηγέτες και κοινοί θνητοί, όλοι ενσωματώνονταν στον αυτοκρατορικό σχεδιασμό ευθύς εξαρχής. Οι χριστιανοί καθίσταντο μέλη της οθωμανικής άρχουσας ελίτ μέσω συνεργασίας, υποταγής ή προσηλυτισμού (conversion).

4. Ανεκτική αυτοκρατορία

Η ανεκτικότητα (tolerance) όπως και η νεωτερικότητα (modernity) και κοσμικότητα (secularism) υποτίθεται ότι εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στη Δυτική Ευρώπη μετά τους «θρησκευτικούς πολέμους» που σάρωσαν την Ευρώπη μεταξύ 1550-1650. Τα πρώτα συγκεκριμένα βήματα υποτίθεται ότι έγιναν με την υπογραφή της Ειρήνης της Βεσφαλίας το 1648. Μια σειρά από Συνθήκες θέσπισαν την αρχή της

1. ΟΙ ΦΑΝΤΑΣΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΑΓΙΠ ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ...

Μέσο: ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Ημ. Έκδοσης: . . . 06/11/2022 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 06/11/2022

Σελίδα: 45

Αυτοκρατορία

ανεκτικότητας για τις θρησκευτικές μειονότητες. Η Ευρώπη μπήκε στην περίοδο του Διαφωτισμού με ένα συμβολικό πρωτοποριακό δοκίμιο του Τζον Λοκ το 1689, την «Επιστολή σχετικά με την ανεκτικότητα», η οποία άνοιξε τον δρόμο για την ανεκτική προσέγγιση απέναντι στις θρησκευτικές διαφορές και στην κοσμική νεωτερική εποχή. Αυτή είναι λίγο πολύ η καθιερωμένη αντίληψη. Ωστόσο, γράφει ο Baer, η ιστορική πραγματικότητα δείχνει ότι οι αρχές και πρακτική της ανεκτικότητας είχαν ήδη καθιερωθεί με την εμφάνιση της οθωμανικής εξουσίας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη στον 14ο αιώνα, γεγονός που έγινε ιδιαίτερα αισθητό στη βυζαντινή Κωνσταντινούπολη μετά την κατάληψή της το 1453. Η οθωμανική θρησκευτική ανεκτικότητα βασίστηκε στο προηγούμενο που το Ισλάμ είχε εισαγάγει στην Ευρώπη τον 8ο αιώνα στην Ισπανία. Και ενώ πλήρης ανεκτικότητα δεν υπήρχε στη μεσαιωνική χριστιανική Ευρώπη, υπήρχε ωστόσο στη μεσαιωνική ισλαμική Ευρώπη, περιλαμβανομένων των οθωμανικών κτήσεις. Η οθωμανική ανεκτικότητα είναι ευρωπαϊκή ανεκτικότητα. Ωστόσο, παρατηρεί ο Baer, ανεκτικότητα δεν σημαίνει και αποδοχή της ποικιλομορφίας (diversity), συνύπαρξης, ισότητας, πολυπολιτισμικότητας και αμοιβαίας αποδοχής. Το μέρος

που επιδεικνύει την ανεκτικότητα θεωρεί τη δική του θρησκεία ως την αληθινή ενώ την ανερχόμενη θρησκεία ως ψευδή. Ως γνωστόν, ακόμη και ο Τζον Λοκ είχε αποκλείσει τους καθολικούς από το πεδίο της ανοχής του. Η ανεκτικότητα είναι, με άλλα λόγια, μια σχέση εξουσίας (power relationship). Μια κατάσταση ανισότητας όπου το ισχυρότερο μέρος αποφασίζει εάν ένα ασθενέστερο μέρος θα υπάρχει και σε ποιον βαθμό θα επιτρέπεται να εκφράζει τις διαφορές του.

5. Πλουραλιστική αυτοκρατορία

Η οθωμανική κοινωνία ήταν πλουραλιστική και το άτομο μπορούσε να αλλάξει κοινωνική ομάδα ή θέση εξουσίας, αν και κάθε ομάδα είχε μια καθιερωμένη θέση μέσα στην κοινωνική και πολιτική ιεραρχία με βάση την τάξη, το φύλο και τη θρησκεία. Αν και όλες οι θρησκείες δεν θεωρούνταν εξίσου έγκυρες (valid). Μερικές θρησκευτικές ομάδες όπως αιρετικές μουσουλμανικές ομάδες ήταν διωκόμενες. Για αιώνες οι Οθωμανοί ήταν ανοιχτοί, πρόθυμοι να αποδεχθούν τον καθένα ως μουσουλμάνο ανεξάρτητα από τη γλώσσα, την προέλευσή του, είτε ήταν σκλάβος, κοινός θνητός ή μέλος μιας ελίτ. Ωστόσο, στα ύστερα χρόνια οι Οθωμανοί εγκατέλειψαν την ενσωμάτωση της

διαφορετικότητας και προσπάθησαν να διασώσουν την Αυτοκρατορία με τη μετατροπή της αρχικά σε οθωμανικό μουσουλμανικό καθεστώς (polity) και αργότερα σε τουρκικό. Με συνέπεια η ανεκτικότητα να αντικατασταθεί με εθνικές εκκαθαρίσεις και γενοκτονίες, κάτι που τελικά οδήγησε στην εξαφάνιση της Αυτοκρατορίας. Παρουσιάζοντας το βιβλίο του Baer οι «Financial Times» επισήμαναν ότι πρόκειται «για αξιοθαύμαστο ιστορικό έργο που αποκαθιστά τον ρόλο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού» («FT», 24 Δεκεμβρίου 2021). Πράγμα που τελικά σημαίνει ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν είναι ασφαλώς αυτό που ο Ερντογάν έχει στο μυαλό του και θέλει να αναστήσει. Ή και που οι Έλληνες λίγο πολύ καταδικάζουν. Σύμφωνα με τον καθηγητή Baer τουλάχιστον, αν και θα μπορούσε να κατηγορηθεί ότι επιχειρεί ωραιολογία της...

Ο καθηγητής Π. Κ. Ιωακειμίδης είναι πρώην πρεσβευτής - σύμβουλος του ΥΠΕΞ και μέλος της συμβουλευτικής επιτροπής του FEPS και ΕΛΙΑΜΕΠ. Από τις εκδόσεις Θεμέλιο κυκλοφορεί το τελευταίο του βιβλίο «Επιτεύγματα και Στρατηγικά Λάθη της Εξωτερικής Πολιτικής της Μεταπολίτευσης».